

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

**ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI**

ARCHEOLÓGIA

22

**ROČNÍK
CVI – 2012**

ZBORNÍK
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CVI – 2012
ARCHEOLÓGIA
22

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc.,
PhDr. Vladimír Turčan, PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií a kresieb:

Alexander Botoš, Radoslav Čambal, Zdeněk Farkaš, Igor Choma, Alžbeta Nagyová,
Lucia Pilková, Marián Soják, Barbara Zajacová, Dušan Tatar, Marián Vizdal,
Archív SNM-Archeologické múzeum Bratislava

Mapové podklady: Martin Bartík, Mário Bielich

Preklad do nemeckého a anglického jazyka: Jana Kličová, Ľubomíra Kuzmová a autori
Preklad do slovenského jazyka: Radoslav Čambal

Posudzovatelia:

PhDr. Juraj Bartík, PhD., Mgr. Igor Bazovský, PhD., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc., Dr. Peter C. Ramsel,
PhDr. Vladimír Turčan

Layout, tlač: KOMPRINT, spol. s r.o., Bratislava

Vydalo: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2012
Náklad 400 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum 2012

ISBN 978-80-8060-296-3

OBSAH – INHALT

<i>Zdeněk Farkaš: Nálezy kultúry ľudu so starou lineárnou keramikou zo Stupavy</i>	7
<i>Funde der Kultur der ältesten Linearbandkeramik aus Stupava</i>	12
<i>Gabriel Nevizánsky – Radovan Fodor – Vítazoslav Struhár: Sídliškový objekt boľerázskej skupiny z Abrahámu</i>	13
<i>Ein Siedlungsobjekt der Boleráz-Gruppe aus Abraham</i>	22
<i>Juraj Bartík: Drobné nálezy z opevnenej osady maďarovskej kultúry v Budmericiach</i>	23
<i>Kleinfunde aus der befestigten Siedlung der Maďarovce-Kultur in Budmerice</i>	29
<i>Robert Bača: Medená dýka z Banky (okr. Piešťany)</i>	31
<i>Ein Kupferdolch aus Banka (Bez. Piešťany)</i>	38
<i>Robert Bača – Juraj Bartík: Kamenný kadľub z obce Dojč</i>	39
<i>Eine steinerne Gussform aus Dojč</i>	41
<i>Lucia Hlavenková – † Lev Zachar: Sídliškový objekt z mladšej doby bronzovej v Šaštíne-Strážach</i>	43
<i>Ein Jungbronzezeitliches Siedlungsobjekt in Šaštín-Stráže</i>	57
<i>Anita Kozubová: Vreckový nožík alebo britva? K interpretácii niektorých predmetov z kosti a parohoviny z pohrebísk vekerzugskej kultúry (na základe nálezov z chotínskych pohrebísk)</i>	59
<i>Ein Taschen- oder ein Rasiermesser? Zur Interpretation einiger Knochen- und Geweihgegenstände aus Gräberfeldern der Vekezug-Kultur (anhand der Funde aus den Gräberfeldern von Chotín)</i>	75
<i>Igor Bazovský: Kostrový hrob z prelomu staršej a mladšej doby železnej z Bernolákova</i>	79
<i>Ein Körpergrab aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo</i>	84
<i>Alena Šefčáková: Antropologická analýza kostrového nálezu z prelomu staršej a neskorej doby železnej z Bernolákova – poloha Šakoň</i>	85
<i>Anthropologische Analyse des Skelettenfundes aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo – Flur Šakoň</i>	85
<i>Radoslav Čambal: Frühlatènezeitliche Gräberfeld von Stupava. Ausgrabungen in Jahre 1929</i>	87
<i>Včasnotaténske pohrebisko v Stupave. Výskum v roku 1929</i>	111
<i>Lucia Pilková: Keltská bronzová zoomorfná spona z Marcelovej zbierky</i>	121
<i>Eine frühlatènezeitliche bronzene Tierkopffibel aus der Marcel-Sammlung</i>	124
<i>Radoslav Čambal: Keltská plastika kanca zo Slovenskej Novej Vsi</i>	125
<i>Eine keltische Eberplastik aus Slovenská Nová Ves</i>	129
<i>Peter Trebsche: Größe und Wirtschaftsstruktur latènezeitlicher Flachlandsiedlungen im österreichischen Donaauraum</i>	131
<i>Velkosť a ekonomické štruktúry nížinných sídlisk z doby laténskej v rakúskom Podunajske</i>	161
<i>Kristina Adler-Wölfl: Spätlatènezeitliche Fundstellen in Wien</i>	169
<i>Neskorolaténske náleziská vo Viedni</i>	188
<i>Miroslava Daňová – Marián Soják: Prsteň s nápisom UTERE FELIX z Liptova</i>	189
<i>Ein Ring mit der Inschrift „Utere Felix“ aus Liptau</i>	192
<i>Péter Prohászka – Sándor Trugly: Avarské nálezy zo 7. storočia z Komárna z Bercsényiho (dnes Gombaiho) ulice</i>	193
<i>Die awarischen Funde von Komárno – Bercsényi (Heute Gombai) Strasse aus dem 7. Jahrhundert</i>	203
<i>Mário Bielich – Terézia Vangľová – Barbara Zajacová: Archeologický výskum v centre mesta Žilina</i>	205
<i>Archäologische Ausgrabungen im Stadtzentrum von Žilina</i>	215
<i>Martin Kvietok: Dva stredoveké keramické súbory zo Starých Hôr (okr. Banská Bystrica)</i>	217
<i>Two medieval pottery assemblages from Staré Hory (Banská Bystrica Dist.)</i>	233

<i>Alexander Botoš: Novoveká studňa z Rimavskej Soboty</i>	235
<i>Neuzeitliche Brunnen aus Rimavská Sobota</i>	249
KOLOKVIUM	
<i>Vladimír Turčan: Desiate kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie</i>	251
<i>Das Zehnte Kolloquium zur Problematik der römisch-germanischen Archäologie</i>	252
<i>Erik Hrnčiarik: Roman building ceramics in the barbarian environment in Slovakia</i>	253
<i>Rímska stavebná keramika v barbarskom prostredí na Slovesnsku</i>	258
<i>Kristian Elschek: Römisches Baumaterial, Dachziegeln und Ziegeln vom Záhorie-Gebiet und aus Zohor (Westslowakei)</i>	259
<i>Rímsky stavebný materiál, strešná krytina a tehly zo Záhoria a zo Zohora (Západné Slovensko)</i>	265
<i>Ondrej Šedo: Objekty s nálezy cihel zkoumané v průběhu výzkumu v trati Mušov-Neurissen</i>	267
<i>Objekte mit Ziegelfunden aus der Grabung in der Flur Mušov – Neurissen</i>	275
<i>Vladimír Turčan: Antická stavebná keramika v germánskych objektoch stupavského regiónu</i>	277
<i>Antike Baukeramik in germanischen Befunden aus der Stupavaer Region</i>	280
<i>Anton Karabinoš – Marián Vizdal: Nálezy tehliarskych výrobkov v Ražanoch a ich historická a technická Analýza</i>	281
<i>Die in Ražňany aufgefundenen Ziegelprodukte und ihre historische und technische Analyse</i>	291
<i>Igor Bazovský: Nálezy rímskej stavebnej keramiky v germánskych objektoch z obdobia sťahovania národov v Bratislave-Rusovciach</i>	293
<i>Funde von römischer Baukeramik aus germanischen Objekten der Völkerwanderungszeit in Bratislava – Rusovce</i>	297
RECENZIE	299

KAMENNÝ KADLUB Z OBCE DOJČ

ROBERT BAČA – JURAJ BARTÍK

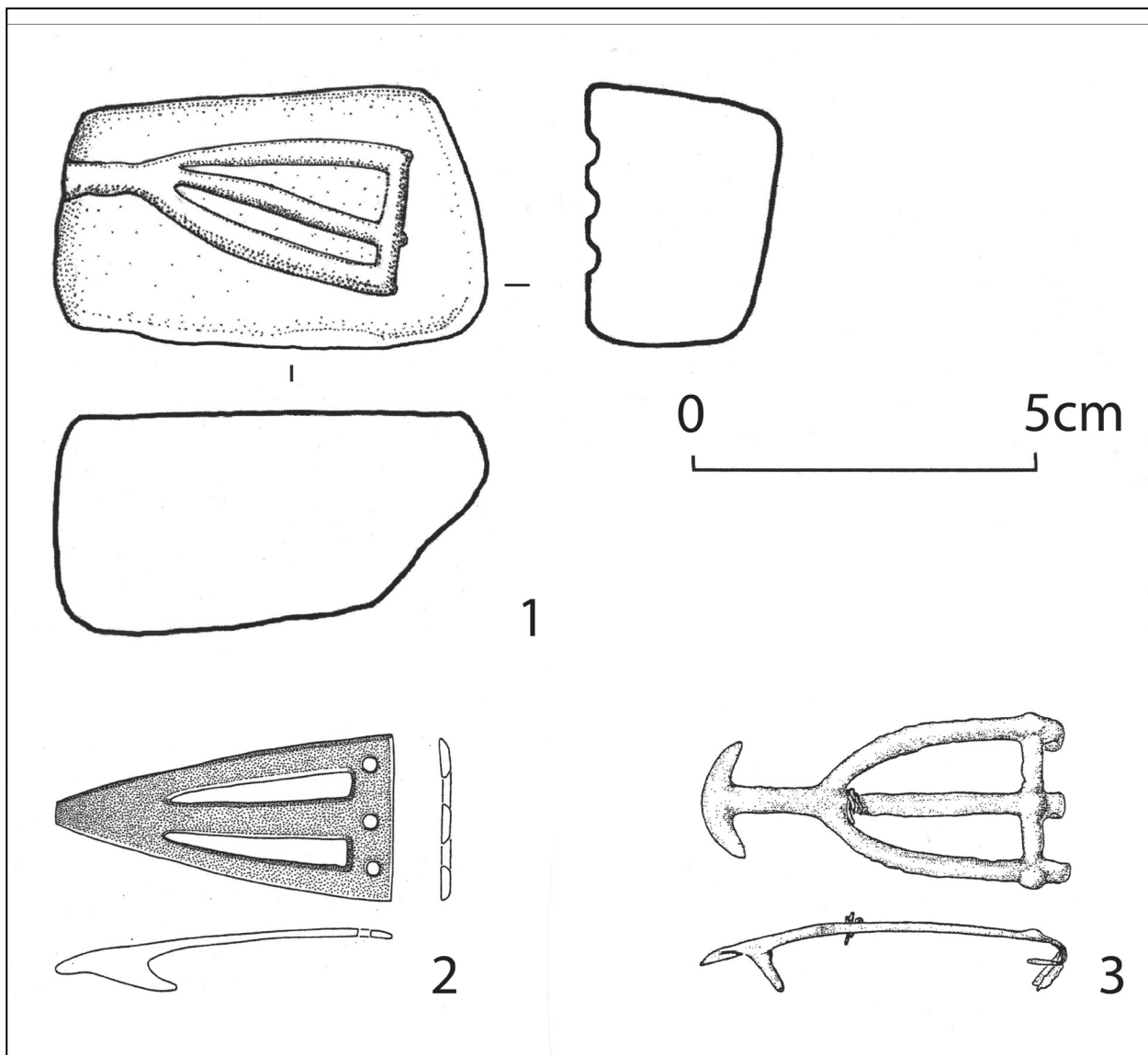
Keywords: *Bronze Age, casting mould, belt buckle, Western Slovakia***Abstract:** *casting mould was found in arable soil in the village of Dojč (Senica district). It served for the manufacturing of triangular shaped belt buckle. Similar buckles appear on the territory of Central and Western Europe at the end of the Early Bronze Age and the very beginning of the Middle Bronze Age.*

V marci 2008 priniesol do Záhorského múzea v Skalici obyvateľ obce Dojč (okr. Senica) pán Rudolf Klamík kamenný kadlub. Predmet našiel na mierne vyvýšenej pravostrannej terase Dolinského potoka, nazývanej „Na Závsi“. Poloha je tvorená naviatymi čistými pieskami, ktoré sa do súčasnosti extenzívne ťažia.

Jeden diel kadlubu vyhotovený z glaukonitického pieskovca¹ sivej farby opracovaného do tvaru nepravidelného obdĺžnika. Rozmery: maximálna dĺžka 6, 1 cm, šírka 3, 9 cm, hrúbka 3,3 cm, hmotnosť: 102g. Na prednej, vodorovne vyhladenej strane sa nachádza odlievacia forma trojuholníkového obrysu tvorená štyrmi vyhlbenými, navzájom prepojenými líniami, pričom vrchol trojuholníka a stredová línia vyúsťujú do lievikovitého otvoru (obr. 1: 1). Rozmery negatívu odlievaného predmetu: maximálna dĺžka 4, 5 cm, šírka kanálik 0, 4 cm. Uloženie: u nálezcu.

Pracovníci Záhorského múzea v Skalici vykonali na lokalite povrchový zber. Na pooranom poli sa podarilo zozbierať fragmenty keramiky lengyelskej kultúry, ako aj kultúrneho okruhu popolnicových polí. Uloženie: Záhorské múzeum v Skalici, evid. č. A-412- 426/2011. Vzhľadom na chýbanie osteologického materiálu predpokladáme, že sa jedná o sídliskový nález.

Odlievacia forma slúžila na zhotovenie predmetu trojuholníkovitého tvaru odľahčeného dvomi trojuholníkovitými otvormi po obidvoch stranách stredovej pričky. Predmet konštrukčne pozostával zo štyroch prepojených tyčíniek. Nakoľko nepoznáme druhú časť kadlubu len predpokladáme, že ju tvorila plochá doska a tyčinky mali prierez tvaru písmena D. Konštrukciu a tvarom je dojčiansky predmet odlievaný do formy blízky prelamovaným opaskovým záponám vyrábaným v strednej a západnej Európe v staršej dobe bronzovej. Blízku paralelu k nemu nachádzame na lokalite Thun-Renzenbühl vo švajčiarskom kantone Bern (obr. 1: 2). Bronzová zápona pochádza z bohato vybaveného skrinkového kostrového hrobu č. 1, do ktorého pochovanému mužovi priložili 6 bronzových nákrčníkov, dýku s bronzovou rukoväťou, unikátnu sekeru s okrajovými lištami ozdobenú zlatými nitmi, plechový diadém a dve ihlice s kosoštvorcovou hlavicou. Hrob patrí do staršej doby bronzovej, na sklonok stupňa BA2 (*Kilian-Dirlmeier 1975, 28-29; Strahm 1971, 7*). Rozdiely medzi formou z Dojča a záponou z Thun - Renzenbühlu sú v prvom rade v rozmeroch. Zatiaľ čo zápona z Dojča mohla dosahovať dĺžku okolo 4, 8 cm, zápona z Thunu je dlhá 9, 8 cm. Prelamované rebrá na náleze z Dojča sú asymetrické, v prípade Thunu úhľadne symetrické. V negatívne zápony z Dojča pochopiteľne chýbajú tri otvory, ktoré slúžili prostredníctvom nitov na zopnutie s opaskom. K ich zhotoveniu mohlo dôjsť po odliatí, použitím priebojníka. Napriek uvedeným odlišnostiam je vzájomná podobnosť obidvoch zápon zrejماً. Ďalší príbuzný nález pochádza z lokality Franzhausen II v Dolnom Rakúsku, z kostrového hrobu věteřovskej kultúry č. 641, kde mužovi uloženému do kamennej skrinky priložili bronzovú záponu o celkovej dĺžke 10, 8 cm (obr. 1: 3), ako aj ihlicu s guľovitou hlavicou, dláto so schodíkom a dýku so zaobleným tylom s tromi nitmi (*Neugebauer/Gattringer 1989, 67, Abb. 12: 641*). Franzhausenská zápona má temer trojuholníkový tvar, jej ramená sú však zaoblené a prelamované otvory medzi ramenami a stredovou pričkou veľmi výrazné. Na jednom, užšom konci má kotvovité ukončenie, na druhom, širšom, tri výčnelky vybiehajúce z troch ramien zápony. Kotvovité ukončenie zápony má pritom na spodnej – vnútornej – strane trňovitý, zobákovito zahnutý výčnelok. Náznaky troch výbežkov výčnievajúcich z troch ramien nachádzame tiež na negatívne zápony z Dojča. Pokým platničkovité opaskové zápony z Dojča a Thun- Renzenbühlu pôsobia „plechovým“ dojemom, pracka z Franzhausenu II. má vzhľad sploštených bronzových tyčíniek. Na záponách z Thun- Renzenbühlu i z Franzhausenu II slúžia na spínanie remeňa či textilného pásiku zobákovito zahnuté trňovité výčnelky. Na forme z Dojča takéto záchytné zariadenie pochopiteľne postrádame, pretože negatív na jeho odliatie musel byť vyhlbený do stratenej krycej dosky kadlubu.

Obr. 1

1: kadlub, Dojč; 2: zápona, Thun-Renzenbühl; 3: zápona, Franzhausen II. Obr. 1: 1 mierka, obr. 1: 2, 3 bez mierky.

G. Ilon eviduje na území Karpatskej kotliny 4 formy na odlievanie opaskových zápon zo staršej doby bronzovej (podľa maďarskej terminológie strednej). Lokality Pecica, Buják-Tarisznyapart, Lovasberény-Mihályvár a Tiszafüred-Ásothalom sú sídliská. V prípade lokality Buják-Tarisznyapart v maďarskom komitáte Nógrád nepoznáme tvar finálneho produktu z formy, nakoľko ide o nepublikovaný výskum. Tri kadluby z ostatných lokalít slúžili na produkciu zápon, ktoré sa od dojčianskeho exempláru konštrukčne odlišujú (Ilon 2006, 278).

Väčšia časť opaskových zápon rôznej konštrukcie z pohrebísk v dolnorakúskom Podunajsku pochádza z hrobov popredných bojovníkov vybavených tiež dýkami, dlátami so schodíkom a sekeromlatmi. Viaceré opaskové zápony z Karpatskej kotliny vyzdobené rohovitými výbežkami, ako aj špirálovým ornamentom, znesú porovnanie s najprestížnejšími výrobkami produkčného okruhu Hajdúsámson-Apa (David 2002, 67, 85). Je zrejme, že v stredodunajskej oblasti patrili nositelia opaskových zápon v závere staršej a na počiatku strednej doby bronzovej k osobám s vyšším spoločenským statusom.

Napriek skutočnosti, že z Dojča, polohy „Na Závsi“, doteraz nepoznáme ďalšie nálezy zo staršej alebo z počiatku strednej doby bronzovej, pripisujeme kadlub tomuto obdobiu, a to najskôr nositeľom maďarovskej kultúry. Najvýraznejšou súvekovou lokalitou a dominantou celého regiónu je 6 km vzdialená výšinná opevnená osada v polohe Zámčisko, v katastrálnom území obce Unín, okr. Skalica (Studeníková 1983, 233).

Poznámky:

¹ Najbližšie miesto výskytu je v Malých Karpatoch. Za určenie materiálu a cenné rady ďakujú autori Mgr. Milošovi Gregorovi, PhD, odbornému pracovníkovi Prírodovedného múzea Slovenského národného múzea.

LITERATÚRA:

- David 2002* – W. David: Die ältesten verzierten Bronzegürtelhaken der donauländischen Bronzezeit. In: *Anodos. Studies of the ancient world 2. In honour of Mária Novotná. Trnava 2002*, 67-90.
- Ilon 2006* – G. Ilon: Bronzezeitliche Gussformen in dem Karpatenbecken (Vorstudie). In: *Bronzezeitliche Depotfunde - Problem der Interpretation. Transkarpatisches Regionalmuseum Užhorod 2006*, 273-301.
- Kilian-Dirlmeier 1975* – I. Kilian-Dirlmeier: Gürtelhaken, Gürtelbleche und Blechgürtel der Bronzezeit in Mitteleuropa. PBF XII - 2, München 1975.
- Neugebauer/Gattringer 1989* – J. W. Neugebauer/A. Gattringer: Rettungsgrabungen im unteren Treisental im Jahre 1988. In: *Fundberichte aus Österreich, Band 27, 1989*, 65-98.
- Strahm 1971* – Ch. Strahm: Die frühe Bronzezeit im Mittelland und Jura. In: *Archäologie der Schweiz. Band III, Die Bronzezeit. Basel 1971*.
- Studeníková 1983* – E. Studeníková: Tretia výskumná sezóna na Zámčisku v Uníne. In: *AVANS 1982, Nitra 1983*, 233-234.

EINE STEINERNE GUSSFORM AUS DOJČ

ROBERT BAČA – JURAJ BARTÍK

In der Gemeinde Dojč auf der Terrasse des örtlichen Bachs wurde ein Teil von einer unregelmäßig rechteckigen Gussform aus grauem Sandstein gefunden. Auf dessen horizontal geglätteten Vorderseite befindet sich eine dreieckförmige Vertiefung aus vier miteinander verbundenen eingravierten Linien, wobei die Spitze des Dreiecks und die Mittellinie in eine trichterförmige Öffnung münden (Abb. 1: 1). Wir nehmen an, dass in der Gussform ähnliche durchbrochene Gürtelhaken hergestellt wurden wie die Exemplare aus Thun-Renzenbühl (Abb. 1: 2) im Schweizer Kanton Bern und aus Franzhausen II (Abb. 1: 3) in Niederösterreich (*Kilian-Dirlmeier 1975*, 28-29, *Neugebauer/Gattringer 1989*, 67, Abb. 12: 641). Von den beiden obengenannten altbronzezeitlichen Exemplaren unterscheidet sich das Negativ aus Dojč durch seine kleineren Ausmaße. Obwohl wir die Gussform in die Alt- bzw. an den Anfang der Mittelbronzezeit datieren, kennen wir aus der Fundstelle bisher keine Siedlungsspuren der Madarovec-Kultur. Der glaukonitische Sandstein, aus dem die Gussform gefertigt wurde, ist örtlicher Herkunft.